

АКРАМ ДЕҲҚОНОВ

**МУҲАЙЙИР
ВА УНИНГ
АДАБИЙ МЕРОСИ**

*АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ*

АКРАМ ДЕҲҚОНОВ

**МУҲАЙЙИР ВА УНИНГ
АДАБИЙ МЕРОСИ**

ZIYO NASHR

Тошкент
2021

УЎК: 821.512.133.09
КБК 83.3г(5Ў)
Д 85

Дехқонов, Акрам.

Д 85 **Муҳаййир ва унинг адабий мероси:** [Матн] / А. Дехқонов. –
Т.: „Ziyo nashr“ нашриёти, 2021. – 160 б.

ISBN 978-9943-6440-7-6

Ушбу монография ҳаёт йўли ва адабий мероси яхши ўр-
ганилмаган сиймолардан бири – соҳиби девон шоир, хушнавис
хаттот, моҳир таржимон Муҳаммадқул Муҳаммадрасул ўғли
Муҳаййирнинг ҳаёти ва ижодий мероси тадқиқига бағишланган.

УЎК: 821.512.133.09
КБК 83.3г(5Ў)

Масъул муҳаррир:

Н. Жабборов,
филология фанлари доктори

Такризчилар:

О. Тожибоева,
филология фанлари номзоди
О. Жўрабоев,
филология фанлари номзоди

Монография Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили
ва адабиёти университети Илмий-техникавий кенгашининг 2020 йил
24 октябрдаги 3-сонли мажлис баённомаси билан нашрга тавсия этилган.

ISBN 978-9943-6440-7-6

© А. Дехқонов.
© „Ziyo nashr“ нашриёти, 2021.

М У Н Д А Р И Ж А

МУҚАДДИМА	4
I БОБ. МУҲАЙЙИРНИНГ ТАРЖИМАИ ҲОЛИ ВА АДАБИЙ ФАОЛИЯТИ	10
1.1. Муҳаййирнинг ҳаёт йўли, ижоди ва унинг ўрганилиши	10
1.2. Шоир адабий меросининг манбалари ва уларнинг тадқиқи	30
II БОБ. МУҲАЙЙИР ЛИРИКАСИНИНГ МАВЗУ МУНДАРИЖАСИ ВА БАДИИЯТИ	46
2.1. Муҳаййир ижодининг мавзу кўлами	46
2.2. Муҳаййир ижодида анъана ва ўзига хослик	74
III БОБ. МУҲАЙЙИРНИНГ ТАРЖИМОНЛИК ФАОЛИЯТИ	105
3.1. Муҳаййир таржима қилган «Қирқ ҳадис» ва арбаинчилик анъанаси	105
3.2. «Салоти Масъудий» Муҳаййир таржимасида	129
ХУЛОСА	144
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	148

МУҚАДДИМА

Ўтган асрнинг 50-йилларидан бошлаб ўзбек адабиёт тарихини даврларга бўлиб ўрганиш, шунингдек, муайян адибларнинг ҳаёти ва ижоди бўйича тадқиқотлар олиб борилди. Жумладан, XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX аср бошларида яшаб ўтган кўплаб шоирларнинг ҳаёти ва ижоди махсус тадқиқ қилинди¹. Лекин айрим адибларнинг шоирлик маҳорати ва салмоқли ижодий мерос қолдиргани эътироф этилгани ҳолда, уларнинг ҳаёти ва ижоди турли сабабларга кўра махсус ўрганилмади. Мана шундай ижодкорлар сирасига қўқонлик истеъдодли зуллисонайн шоир Муҳаммадқул Муҳаммадрасул ўғли Муҳаййир ҳам киради.

Бугунги кунда кўп асрлик адабиётимиз тарихининг ҳали ўрганилмаган ёки яхши очиб берилмаган қиррала-

¹ Каримов Ғ. Ўзбек демократ шоири Муқимий ва унинг даври адабиёти. Филол. фанлари доктори... дисс. – Т., 1961; Шу муаллиф: Муқимий. Ҳаёти ва ижоди. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти. 1970; Холид Расул. Фурқат. Танкидий-биографик очерк. – Т., 1959; Абдуғафуров А. Ўзбек демократик адабиётида сатира. – Т.: Ўзбекистон ФА нашриёти. 1961; Шу муаллиф: Муқимий сатираси. – Т.: Фан, 1976; Шу муаллиф: Зокиржон Фурқат (ҳаёти ва ижоди). – Т.: Фан, 1977; Юсупов Ш. Фурқат йўлларида. – Т., 1984; Шу муаллиф: Хуфия қатламлар. – Т., 1999; Раззоков Ҳ. Завкий ҳаёти ва ижоди: Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 1953; Шу муаллиф: Завкийнинг ҳаёти ва ижоди. – Т., 1955. Халилбеков А. Нодим Намангонийнинг ҳаёти ва ижоди: Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 1967. Раҳматова Д. Муқимий издошлари (Писандий, Ғурбат, Рожий). Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 1967. Ва бошқалар.

рини кўрсатиб бериш, нотўғри нуқтаи назардан талқин қилинган жиҳатларини янгича назардан ўтказиш давр талабига айланди.

Ушбу монография ҳаёт йўли ва адабий мероси яхши ўрганилмаган сиймолардан бири – соҳиби девон шоир, қилқалам хаттот, моҳир таржимон Муҳаммадқул Муҳаммадрасул ўғли Муҳаййирнинг ҳаёти ва ижоди тадқиқига бағишланган.

XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX асрнинг бошлари адабиётимиз тарихидаги энг кўп ўрганилган даврлардан биридир. Муҳаййир ҳам айнан шу даврда яшаб ижод қилди. Лекин бу даврга оид йирик тадқиқотларнинг бирортасида Муҳаййир ҳақида кенг тўхтаб ўтилмаган. Шоир ҳақидаги айрим маълумотларни Ҳ. Раззоқов, Ғ. Каримов, А. Азизов (Анисий), А. Ҳайитметов, Э. Шодиев, А. Абдуғафуров, П. Қайюмов, М. Хайруллаева каби олимларнинг тадқиқотларида учратиш мумкин¹. Бу маълумотлар аннотацион характерда ёки бошқа ижодкорлар ҳақида қилинган ишларнинг ичида келгани учун уларда Муҳаййир ҳақида батафсил маълумотлар берилган эмас.

Тадқиқотдан кўзланган асосий мақсад Муҳаййир ижодини ишончли ва биринчи манбалар асосида ўрга-

¹ Раззоқов Ҳ. Завқийнинг ҳаёти ва ижоди. Филол. фанлари номз... дисс. – Т., 1953. – Б. 8; Каримов Ғ. Ўзбек демократ шоири Муқимий ва унинг даври адабиёти. Филол. фанлари доктори... дисс. – Т., 1961. – Б. 4; Муҳаййир. Танланган шеърлар. Нашрга тайёрловчи ва сўзбоши муаллифи А.Азизов. – Т.: Фан, 1967. – Б. 3-11; Ўзбек адабиёти. Тўрт томлик. Тўртинчи том. Биринчи китоб. – Т.: ЎзССР Давлат бадиий адабиёт нашриёти, 1960. – Б. 199-210; Шодиев Э. Нозилнинг «Зарбулмасал» асари топилди // Адабий мерос, 1989, № 4 (50), – Б. 74-79; Абдуғафуров А. Зокиржон Фурқат (Ҳаёти ва ижоди) – Т.: Фан, 1977, – Б. 17-134; Пўлатжон Домулло Қайюмов. Тазкираи Қайюмий, – Б. 549; Хайруллаева М. Муҳаййир девони қўлёмаси ҳақида // Адабий мерос. 1984. №2. – Б. 70-73; Муҳаййирнинг қўлёмаси девонлари // Адабий мерос. 1988. №1. – Б. 45-47.

Илмий-оммабон нашр

АКРАМ ДЕҲҚОН

МУҲАЙЙИР ВА УНИНГ АДАБИЙ МЕРОСИ

монография

„Ziyo nashr“ нашриёти

Тошкент – 2021

Мухаррир: Умар ҚОДИРОВ
Бадий муҳаррир: Хуршид ХОЛИЁРОВ
Саҳифаловчи: Умар ҚОДИРОВ

Нашриёт лицензияси АА № 0008, 27.03.2019
Босишга 24.06.2021 йилда рухсат этилди.
Офсет қоғози. Қоғоз бичими 84x108 ¹/₃₂.
„Times“ гарнитурасида офсет усулида босилди.
Шартли босма табағи 8,4. Адади 300.
Буюртма рақами

„Ziyo nashr“

Масъулияти чекланган жамият
Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, 23-мавзе, 42-уй.